

מרכז אליאנס ללימודים איראניים

מרכז משה דיין ללימודי המזרח התיכון ואפריקה

BeeHive

השיח ברשתות החברתיות במזה"ת

עורכים: ד"ר הראל חורב, סמדר שאול

כרך 7 גיליון 7, יולי 2019

דבר העורכים

הדסק לחקר רשתות ע"ש דורון הלפרן שמח להגיש לכם את גיליון יולי של ביהייב. בגיליון נעסוק בהתפשטות הסטנד-אפ קומדי בעולם הערבי והכוחות השונים הפועלים לעיצובו בהתאם לגבולות השיח המקומי.

קריאה מהנה!

צוחק מי שצוחק אחרון: סטנד-אפ קומדי בעולם הערבי

ד"ר לימור לביא

סטנד-אפ קומדי, כמשלח יד וכאומנות במה מקובלת, איננו תופעה רווחת בעולם הערבי ונפוץ יותר בקרב מהגרים ממוצא ערבי החיים במערב.¹ במדינות ערב הוא החל להתפשט רק בשנים האחרונות "מלמטה", בעיקר באמצעות סרטונים המופצים ברשתות החברתיות. בעקבות ההצלחה לה זוכים הסטנדאפיסטים ברשת, הוקמו כמה מועדוני סטנד-אפ קומדי במדינות ערביות ונראה שהתופעה הולכת ומתפשטת ובתוך כך מציבה אתגרים ודילמות ערכיות-תרבותיות בפני המציגים, הרשויות וקהל השומעים כאחד.

מימין בכיוון השעון: אימאן אל-אימאם ממצרים,

בדר צאלח מסעודיה, יוסף חוסין ממצרים

וניקולאס ח'ורי מירדן

הקומדי קלאב הבולט בסצנת מועדוני הסטנד-אפ בעולם הערבי הוקם ב-2012 בג'דה שבסעודיה על ידי הסטנדאפיסט יאסר בכר. הדבר התאפשר, בין היתר, בשל הפתיחות היחסית שמפגין המשטר הסעודי כלפי סטנדאפיסטים ברשת ומחוצה לה וזאת כחלק מלקחי האביב הערבי והכרה בצורך להניח לצעירים להשמיע ביקורת ו"לשחרר קיטור". הדבר משקף תפיסה רווחת בחוגי השלטון לפיה הרשתות החברתיות משמשות אמצעי בידור עבור הצעירים שיש בו כדי להניא אותם מעיסוקים בעולם הלא-מקוון שאינם לרוחו

של המשטר, כגון מחאה, התארגנות אופוזיציונית או מעורבות בטרור. לא בכדי, סעודיה נחשבת כיום לצרכנית התוכן הגדולה בעולם של YouTube.² הצורך בבידור אף מעוגן ב"חזון ערב הסעודית 2030" שהגה יורש העצר מוחמד בן סלמאן, שתכליתו, בין היתר, להיטיב עם האזרח ולדאוג לרווחתו תמורת נאמנותו לבית המלוכה.³ גישה זו באה לידי ביטוי במספר יוזמות שהובילה הממלכה שכללו פתיחת בית קולנוע, ראשון מזה למעלה מ-30 שנה, והקמת פארקי שעשועים.

ב-2017, אף עודדה "הרשות הכללית לבידור" הסעודית את פעילות מועדון הקומדי של יאסר בכר והציעה לו להתרחב לערים נוספות בסיועה הכספי. ואכן באותה שנה נפתח מועדון נוסף בעיר אל-מדינה. בכר העיד אז בראיון אופטימי ללוס אנג'לס טיימס כי יש אמנם קווים אדומים בהומור: אין לגעת בפוליטיקה, ללעוג לדת או להשתמש בחומרים גסים לבני 18 ומעלה, ובכל זאת, אומנים מתבדחים בנושאים הנוגעים למערכת הבריוקרטית, הצביעות הדתית והמתח בין המינים.⁴

עם זאת, מצבם של הסטנדאפיסטים בסעודיה רחוק מלהיות מזהיר. פהד אל-בותירי, מראשוני הסטנדאפיסטים בממלכה ומי שנחשב ל"גירי סיינפלד הסעודי", נעצר בעת שהותו בירדן והובא למעצר במאי 2018 בסעודיה, כשהרקע למעצר לא ברור. על פי דיווחים לא רשמיים, הוא אולץ להתגרש מאשתו, הפעילה החברתית שנאבקה למען נהיגת נשים, לוגין אל-הד'לול, שנעצרה אף היא בידי הרשויות הסעודיות במאי אשתקד. אל-בותירי התפרסם, בין היתר, בעקבות סרטון ויראלי שהופץ ביוטיוב ובו הוא שר את השיר "No Woman, No Drive", על פי מנגינת שירו הידוע של הזמר הג'מייקני בוב מארלי, "No Woman, No Cry", במסגרתו הוא מתייחס בסרקזם לאיסור על נהיגת נשים בסעודיה,⁵ וייתכן כי מעצרו נערך על רקע פעילותם המשותפת בתחום זה. חשבונותיהם של השניים ברשתות החברתיות, שנהנו ממיליוני עוקבים, נסגרו וגורלם לוט בערפל.⁶

את הקווים האדומים מגדירים לא רק השלטונות, כי אם גם קהל הגולשים. במאי 2019, סרטון ישן של הסטנדאפיסט הסעודי אוסאמה סאלמין שהופץ ברשת ספג ביקורת מגולשים שפירשו אותו כפוגעני כלפי חיילים סעודים קטועי גפיים שנלחמו בתימן. הגולשים קראו להעמדתו של סאלמין לדין. אחד מהם צייץ: "אין לשתוק לו. יש לבוא עמו חשבון. הם מגנים על מולדתך, ואתה לועג להם [...]".⁷ סאלמין זומן לתשואול בפרקליטות הכללית ובמשרד התקשורת הסעודי.

[הסטנדאפיסט אוסאמה סאלמין בחשבון הקומדי קלאב הסעודי בטוויטר](#)

דוגמה נוספת לבדיחות שחצו, בראיית הקהל, את גבול הטעם הטוב הוא סרטון ממופע שערך הסטנדאפיסט המצרי מוחמד עלי טאהר במועדון הקומדי קלאב בסעודיה ובו לעג לשוטרים סעודים ועורר עליו את זעם הגולשים. הגולש זיד אל-בלוי, לדוגמה, צייץ בחשבון הטוויטר שלו: "ממופע הסטנד-אפ קומדי הראשון בסעודיה ועד היום לא ראיתי דבר שטחי ומטופש מזה. הם חושבים שלעג לאחרים וסאטירה הם קומדיה. אין הם אשמים, כי אם רשויות הפיקוח שכינו את הפתאים האלה אומנים והעניקו להם רישיונות ללעוג ולהשתטות."⁸ בעקבות זאת, פרסם הקומדי קלאב התנצלות בהבטיחו ש"לתוכן המקומם והבלתי הולם לא יהא מקום עוד ברשימת התכנים שלנו [...] כצעד ראשון, התחלנו לסנן את כל הסרטונים בערוץ היוטיוב שלנו ופתחנו במגעים ישירים עם גורמי צנזורה שונים כדי לאשר את תקינות התכנים שאנו מגישים [...]".⁹ אנו גאים בערכים של מדינתנו ומדגישים את נאמנותנו לחוקיה.⁹

מתוך דף הפייסבוק של תכניתו של באסם יוסף "אל-ברנאמג" (התכנית)

הצרת צעדיהם של סטנדאפיסטים בידי רשויות המדינה איננה ייחודית לסעודיה. דוגמה ידועה היא סיפורו של הסטיריקן המצרי באסם יוסף, שזכה לכינוי "ג'ון סטיוארט המצרי". הצלחתם המסחררת של סרטוניו הקומיים שהעלה לרשתות במהלך ההתקוממות נגד הנשיא מבארכ ב-2011 סללה את דרכו של יוסף לתכנית טלוויזיה סאטירית בהגשתו, שהייתה מהפופולאריות

ביותר בעולם הערבי. אולם, תעוזתו להמשיך ולמתוח ביקורת נוקבת על נשיאי מצרים שלאחר מבארכ, מוחמד מורסי ועבד אל-פתאח אל-סיסי, הובילה לזימונו לחקירות בידי הרשויות ובהמשך אף להורדת התכנית. גם מצד הקהל ספג יוסף ביקורת ואף איומים על חייו, והוא נאלץ לעזוב את מצרים לארצות הברית.¹⁰

דוגמה נוספת היא מעצרו של הסטנדאפיסט המצרי שאדי אבו זיד במאי 2018. אבו זיד נהג לצחוק בסרטוניו על עניינים חברתיים רגישים ובהם פערי מעמדות, יחסים בין מוסלמים לקופטים והטרדות מיניות. כבר בינואר 2016 עורר אבו זיד את חמת הרשויות המצריות כאשר העלה לרשת החברתית סרטון בו הוא נראה מחלק לשוטרים מצרים ביום המשטרה (החל ב-25 בינואר) בכיכר אל-תחריר בלונים שהיו למעשה קונדומים מנופחים, ועליהם נכתב: "מצעירי מצרים למשטרה". הסרטון הפך לויראלי וזכה ללמעלה ממיליון צפיות בתוך יממה. אבו זיד נתון עדיין במעצר מנהלי ללא משפט והאשמה המיוחסת לו היא השתייכות לארגון טרור והפצת ידיעות כוזבות. בניגוד לסעודיה, שם נמתחה ביקורת ברשתות החברתיות על סטנדאפיסטים ששמו ללעג את כוחות השיטור במדינה, ברשתות החברתיות במצרים ניכרת דווקא הבעת סולידריות עם אבו זיד, המלמדת על הבוז שרוחשים חלקים בציבור המצרי לכוחות הביטחון.¹¹

ראשיתה של סצנת הסטנד-אפ קומדי הערבי היא אחת הצורות שלבשה הביקורת החברתית בתקופה שלאחר ההתקוממויות העממיות נגד המשטרים האוטוריטריים בעולם הערבי. היא חדרה "מלמטה" לעולם הערבי מהמערב דרך הרשתות החברתיות ובזכותן, ומשם התפשטה גם אל המרחב הפיזי, הלא-מקוון, שעימת אותה, לטוב ולרע, עם הגבולות הפוליטיים והתרבותיים המוכתבים בו על ידי השלטונות ועל ידי הציבור עצמו. התופעה נמצאת עדיין בהתהוות תוך ניסוי וטעייה המעצבים אותה ותוך בחינת הגבולות של השיח בכל מדינה ומדינה. בעוד שחלק מחלוצי הסטנדאפיסטים במדינות ערב נהנה מהצלחה, יש בקרבם מי שמשלם את מחיר החדירה של תחום בידור זה לחברה הערבית.

-
- Yasser Fouad Selim, "Performing Arabness in Arab American Stand-up Comedy," *American, British and Canadian Studies*, vol. 23, no. 1 (2014), pp. 77-92.¹
- Jacques A. Wainberg, "Dissident communication in stand-up comedy: the case of Arab and Muslim countries,"² *Comunicação Mídia e Consumo*, vol. 14, no. 40 (2017), pp. 160-179.
[Vision 2030 Kingdom of Saudi Arabia](#). Last accessed 22 July 2019.³
- Alexandra Zavis, "[Trying to shake off its ultraconservative image, Saudi Arabia launches a new industry: Fun](#),"⁴ *Los Angeles Times*, 14 September 2018. Last accessed 10 July 2019.
<https://www.youtube.com/watch?v=aZMbTFNp4wI>. Last accessed 10 July 2019.⁵
- Kirk Rudell, "[The tragedy of Fahad Albutairi and Loujain al-Hathloul](#)," *The Washington Post*, 4 January 2019..⁶ Last accessed 10 July 2019.
[@u3llu](#), Twitter.com, 18 May 2018. Last accessed 10 July 2019.⁷
[@zez1300](#), Twitter.com, 19 May 2019. Last accessed 10 July 2019.⁸
[@AlComedyClub](#), Twitter.com, 24 May 2019. Last accessed 10 July 2019.⁹
- Amal Ibrahim and Nahed Eltanatawy, "Egypt's John Stewart: Humorous Political Satire and Serious Culture"¹⁰ pp. 2806-2824. ,(2017)Jamming," *International Journal of Communication*, vol. 11
- Sharif Abdel Kouddous, "[Putting satire behind bars: The case of Shady Abu Zeid](#),"¹¹ 11 November 2018. Last accessed 10 July 2019.